

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาหลักสูตรบริโภคนศาสตร์สำหรับนำไปใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย แบ่งการดำเนินงานออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรบริโภคนศาสตร์

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร 4 ด้าน คือ

1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรบริโภคนศาสตร์ เป็นการศึกษาองค์ประกอบของหลักสูตรบริโภคนศาสตร์ในด้านจุดมุ่งหมาย เนื้อหา การจัดการเรียนการสอนและการวัดประเมินผล โดยวิเคราะห์จากเอกสารเกี่ยวกับบริโภคนศาสตร์ หลักสูตรบริโภคนศาสตร์ระดับประถมศึกษาซึ่งพัฒนาขึ้นในประเทศต่าง ๆ เอกสารเกี่ยวกับหลักการสอน และการวัดประเมินผลการศึกษา

1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับบริโภคนศาสตร์ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของหลักสูตรประถมศึกษากับบริโภคนศาสตร์ โดยใช้เกณฑ์ที่กำหนดในข้อ 1.1 ในการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา

1.3 ข้อมูลทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับบริโภคนศาสตร์ เป็นการศึกษาสภาพและปัญหาเกี่ยวกับการบริโภคในชุมชนเมือง โดยศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ วิเคราะห์เนื้อหาการโฆษณาและการส่งเสริมการขายจากโทรทัศน์และข่าวของผู้บริโภคในหนังสือพิมพ์

1.4 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนทางด้านบริโภคนศาสตร์ เป็นการศึกษาสภาพทั่วไปและพฤติกรรมการบริโภคของนักเรียนในระดับประถมศึกษา ศึกษาโดยการใช้แบบสอบถาม

ขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรบริโภคนศาสตร์ระดับประถมศึกษา

ผู้วิจัยได้ยกกว้างหลักสูตรบริโภคนศาสตร์ระดับประถมศึกษาขึ้นโดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานที่ศึกษาในขั้นที่ 1 มาใช้ในการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ในเอกสารหลักสูตรบริโภคนศาสตร์ระดับประถมศึกษา ดังนี้

- 1) หลักการและเหตุผล
- 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ประกอบด้วยจุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ
- 3) เนื้อหา/ความคิดรวบยอดของหลักสูตรบริโภคศึกษา แบ่งเป็น 3 ระดับ

ช่วงชั้นคือ ป.1-2, ป.3-4 และ ป.5-6

- 4) ข้อเสนอแนะการนำหลักสูตรไปใช้
- 5) ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอน
- 5) ข้อเสนอแนะในการวัดผลการเรียนการสอน

นำเอกสารหลักสูตรที่ยกร่างขึ้นนี้ให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 คน ประเมินโดยใช้เครื่องมือประเมินเอกสารหลักสูตรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยพัฒนาจากแบบประเมินของแพรท (Prat, 1980) และวูล์ฟกับเชฟ (Wolf and Schave, 1984) นำผลการประเมินและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาใช้ในการปรับปรุงเอกสารหลักสูตรบริโภคศึกษาให้มีคุณภาพดีขึ้น

ขั้นที่ 3 การพัฒนาแนวทางการนำหลักสูตรไปสู่การสอน

ผู้วิจัยได้วางหลักเกณฑ์การบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษาเข้าไปในหลักสูตรประถมศึกษา 3 วิธี คือ 1) การปรับกิจกรรม 2) การแทนที่ และ 3) การเพิ่ม จากนั้นทำการศึกษาแผนการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ของหลักสูตรประถมศึกษาทุกระดับขึ้นไปทีละแผน วิเคราะห์ว่าแผนการสอนใดสามารถบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษาในเรื่องใดด้วยวิธีบูรณาการแบบใด เสนอผลการวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้นำไปใช้ได้พัฒนาเป็นแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษาต่อไป จากนั้นตรวจสอบผลการวิเคราะห์โดยการทำซ้ำ

ขั้นที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตร

ผู้วิจัยได้ทดลองใช้หลักสูตรบริโภคศึกษาในระดับช่วงชั้น ป.5-6 ซึ่งบูรณาการเข้าไปในแผนการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ในระดับชั้น ป.5 เป็นระยะเวลา 1 ภาคการศึกษา โดยทดลองกับนักเรียนชั้น ป.5 โรงเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ จำนวน 1 ห้องเรียน ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

4.1 สร้างแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา ในระดับชั้น ป.5 เฉพาะที่นำไปทดลองใช้ในช่วงภาคต้น ปีการศึกษา 2532 เป็นระยะเวลา 1 ภาคการศึกษา

4.2 สักอบรมครูผู้สอนประจำกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ในระดับชั้น ป.5 ซึ่งเป็นผู้ใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจการนำแผนการสอนไปใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ ในช่วงวันที่ 3-4 พฤษภาคม 2532

4.3 การดำเนินการทดลอง

4.3.1 แบบแผนการทดลอง เป็นแบบที่มีการสุ่มกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยมีการทดสอบก่อนและหลังการทดลอง

4.3.2 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้น ป.5 โรงเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม จำนวน 84 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น ดังนี้

อาชีพของผู้ปกครอง ระดับหลัสมฤทธิ์	กลุ่มทดลอง			กลุ่มควบคุม			
	รับจ้าง	ค้าขาย/อาชีพ อิสระ	ข้าราชการ	รับจ้าง	ค้าขาย/อาชีพ อิสระ	ข้าราชการ	รวม
สูง	2	7	2	2	7	1	21
ต่ำ	6	6	1	6	6	1	26
ปานกลาง	8	8	2	8	8	3	37
รวม	16	21	5	16	21	5	84

4.3.3 การจัดกระทำทดลอง

กลุ่มทดลอง ก่อนทดลองกลุ่มทดลองได้รับการวัดด้วยเครื่องมือวัด 2 ฉบับ คือ แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับบริโภคนศาสตร์และแบบสอบถามพฤติกรรมการบริโภค จากนั้นกลุ่มทดลองได้รับการจัดการเรียนการสอนตามแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคนศาสตร์ควบคู่ไปกับแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษา เป็นเวลา 1 ภาคการศึกษา ระหว่างการทดลอง กลุ่มทดลองตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นที่มีต่อบทเรียนบริโภคนศาสตร์ กลุ่มประสบการณ์ละ 1 ครั้ง ครูผู้สอนประจำกลุ่มประสบการณ์ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นที่มีต่อการใช้แผนการสอนบูรณาการทุกแผนการสอน ภายหลังจากการทดลองทำการวัดกลุ่มทดลองด้วยแบบวัดชุดเดียวกันกับที่ใช้วัดก่อนการทดลอง นอกจากนี้ทำการวัดผลปลายภาคเรียนของกลุ่มประสบการณ์ด้วยเครื่องมือวัดซึ่งทางโรงเรียนสร้างและดำเนินการจัดสอบเอง

กลุ่มควบคุม ก่อนทดลองกลุ่มควบคุมได้รับการวัดด้วยเครื่องมือวัด 2 ฉบับ คือ แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับบริโภคนศาสตร์และแบบสอบถามพฤติกรรมการบริโภค กลุ่มควบคุมได้รับการจัดการเรียนการสอนตามแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษาจากครูผู้สอนชุดเดียวกันกับกลุ่มทดลอง เป็นเวลา 1 ภาคการศึกษา ภายหลังจากการทดลองทำการวัดกลุ่มควบคุมด้วยแบบวัดชุดเดียวกันกับที่ใช้วัดก่อนการทดลอง นอกจากนี้ทำการวัดผลปลายภาคเรียนของกลุ่มประสบการณ์ด้วยเครื่องมือวัดซึ่งทางโรงเรียนสร้างและดำเนินการจัดสอบเอง

4.3.4 เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

- 1) แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับบริโภคนศาสตร์
- 2) แบบสอบถามพฤติกรรมการบริโภค
- 3) แบบสอบถามความคิดเห็นของครูที่มีต่อการใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคนศาสตร์
- 4) แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อบทเรียนบริโภคนศาสตร์

4.3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

4.3.5.1 การวิเคราะห์ผลผู้เรียนด้านความรู้เกี่ยวกับบริโภคนศาสตร์และพฤติกรรมการบริโภค

4.3.5.2 การวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ตามหลักสูตรประถมศึกษา

4.3.5.3 การวิเคราะห์ผลการใช้หลักสูตร โดยวิเคราะห์ความคิดเห็นของครูผู้ใช้หลักสูตรที่มีต่อการใช้แผนการสอนบูรณาการ และวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียน

4.3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) ใช้สถิติพื้นฐาน ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในการอธิบายลักษณะข้อมูล
- 2) เปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับบริโศศศึกษาและพฤติกรรมกรการบริโศศระหว่างก่อนและหลังการใช้หลักสูตรบริโศศศึกษาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ด้วยสถิติ t-test แบบ Dependent
- 3) เปรียบเทียบความแตกต่างด้านความรู้เกี่ยวกับบริโศศศึกษาและพฤติกรรมกรการบริโศศภายหลังการใช้หลักสูตรบริโศศศึกษาระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติ Analysis of Covariance
- 4) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา ภายหลังจากทดลองใช้หลักสูตร ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมด้วยสถิติ t-test แบบ Independent

ขั้นที่ 5 การประเมินผลหลักสูตร

เป็นการประเมินประสิทธิภพของหลักสูตรบริโศศศึกษาที่นำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง โดยประเมินในด้านต่าง ๆ 2 ด้าน คือ

1. การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร เป็นการประเมินผลผู้เรียนด้านความรู้เกี่ยวกับบริโศศศึกษาและพฤติกรรมกรการบริโศศด้วยเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างเอง และประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษาด้วยเครื่องมือที่ทางโรงเรียนดำเนินการสร้างและจัดสอบเอง
 2. การประเมินการใช้หลักสูตร เป็นการประเมินการใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษา ที่นำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง โดยสอบถามความคิดเห็นของครูผู้สอนที่มีต่อการใช้แผนการสอนและความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างเอง
- ผู้วิจัยนำผลการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น เพื่อตัดสินประสิทธิภพของหลักสูตรในด้านต่าง ๆ

ขั้นที่ 6 การแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร

เป็นการนำผลการวัดประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงแผนการสอนบูรณาการหลักสูตร
 บริโภคศึกษา

สรุปผลการวิจัย

1. การพัฒนาหลักสูตรบริโภคนศึกษาระดับประถมศึกษา

หลักสูตรบริโภคนศึกษาระดับประถมศึกษาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรบริโภคนศึกษา ข้อมูลการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา ข้อมูลทางสังคมและข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนเป็นพื้นฐานในการสร้าง ต่อมาเมื่อได้หลักสูตรบริโภคนศึกษาฉบับกว้างแล้วจึงนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมิน นำผลการประเมินและข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น ผลจากการดำเนินงานดังกล่าว ได้หลักสูตรบริโภคนศึกษาระดับประถมศึกษา ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ อันมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้ คือ

ความเป็นมาของหลักสูตร ผลกระทบจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ประเทศไทยยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนโดยเฉพาะผู้อาศัยในชุมชนเมืองเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้บทบาทในฐานะผู้บริโภคของผู้ที่อาศัยในชุมชนเมืองมีความสำคัญมากขึ้น และพบว่าก่อให้เกิดปัญหาใหม่ในสังคม สรุปได้เป็น 3 ด้าน คือ ด้านการเลือกซื้อเลือกใช้บริการ ด้านการจัดการกับทรัพยากร และด้านการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค

หลักการของหลักสูตร เป็นหลักสูตรที่พัฒนาสำหรับนำไปใช้ในชุมชนเมือง การนำหลักสูตรไปใช้เป็นบูรณาการเข้าไปในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ของหลักสูตรที่ใช้อยู่เดิม และหลักสูตรเน้นการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง

จุดประสงค์ทั่วไปของหลักสูตร เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้บริโภคที่มีความรอบรู้ มีความสามารถในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมในฐานะผู้บริโภค มีความตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบของตนที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

จุดประสงค์เฉพาะของหลักสูตร เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะและทัศนคติ ซึ่งช่วยให้ผู้บริโภคมีพฤติกรรมการบริโภคอันพึงประสงค์ และสามารถตัดสินใจดำเนินกิจกรรมในฐานะผู้บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ

เนื้อหาและความคิรวบยอดของหลักสูตรบริโศศึษาในระดับประถมศึกษา แบ่งเป็น 3 ระดับช่วงชั้น คือ ป.1-2, ป.3-4 และ ป.5-6 เนื้อหาของหลักสูตรในแต่ละระดับช่วงชั้น ประกอบด้วยหัวข้อหลัก 4 หัวข้อ คือ

1. ผู้บริโศศึษาในระบบเศรษฐกิจ ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การผลิต การบริโศศึษา การซื้อขายสินค้า แหล่งจำหน่ายสินค้าและแหล่งของบริการ นอกจากนี้ยังกล่าวถึง บทบาทและความสัมพันธ์ของบุคคลในระบบเศรษฐกิจ
2. การตัดสินใจของผู้บริโศศึษา ประกอบด้วย อิทธิพลที่มีต่อการตัดสินใจของผู้บริโศศึษา การแสวงหาข่าวสารข้อมูลของผู้บริโศศึษา การตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า และเลือกใช้บริการ
3. การจัดการกับทรัพยากร ประกอบด้วย การจัดการด้านการเงิน การจัดการด้านเวลา การประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. การคุ้มครองผู้บริโภค ประกอบด้วย สิทธิและความรับผิดชอบของผู้บริโศศึษา การคุ้มครองสิทธิของผู้บริโศศึษา และกฎหมายที่ผู้บริโศศึษาควรทราบ

ข้อเสนอแนะการนำหลักสูตรไปใช้

1) ลักษณะของการนำไปใช้ การบูรณาการบริโศศึษาเข้าไปในหลักสูตรประถมศึกษา ทำได้ 3 วิธี คือ การปรับ การแทนที่ และการเพิ่ม ซึ่งในแต่ละกลุ่มประสบการณ์สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

ก. กลุ่มทักษะ

ภาษาไทย โดยการนำเนื้อหาของหลักสูตรบริโศศึษาและปัญหาต่าง ๆ ในด้านการบริโศศึษาสอดแทรกเข้าไปในการฝึกทักษะต่าง ๆ ทางภาษา

คณิตศาสตร์ โดยจัดกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนนำหลักการและทักษะทางคณิตศาสตร์ มาใช้ในการหาข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าก่อนตัดสินใจซื้อ

ข. กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

โดยบูรณาการเนื้อหาสาระของหลักสูตรบริโศศึษาเข้าไปในหน่วยการเรียนรู้ต่าง ๆ ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

ค. กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

จริยศึกษา โดยนำเอาสถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภคมาเป็นสื่อในการฝึกคุณธรรม

ศิลปะศึกษา โดยการนำเนื้อหาของบริโศศึกษาให้ผู้เรียนถ่ายทอดหรือ
แสดงออกทางกิจกรรมศิลปะศึกษา

ดนตรีและนาฏศิลป์ โดยให้ผู้เรียนใช้ความรู้และทักษะในการดนตรี
และนาฏศิลป์ ฝึกแต่งเนื้อร้อง ทำนองเพลง สร้างท่าเต้น ทำพ็อนรำ หรือแต่งบทละครที่สอดคล้อง
เนื้อหาของบริโศศึกษา

กิจกรรมสร้างนิสัย โดยจัดกิจกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนตามจุด
มุ่งหมายของบริโศศึกษา อาทิ กิจกรรมการรวมกลุ่มของคูบริโศ การศึกษานอกสถานที่
การตรวจเช็คเพื่อแก้ไขปัญหาของคูบริโศ เป็นต้น

จ. กลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ

งานบ้าน สามารถบูรณาการความคิดรวบยอดในเรื่องการตัดสินใจ
เลือกซื้อ เลือกใช้สินค้า และการประหยัดทรัพยากร

งานเกษตร สามารถบูรณาการเรื่องการใช้เครื่องมือการเกษตร
การถนอมอาหาร และการนำกากเหลือจากการเกษตรไปใช้ให้เป็นประโยชน์

งานประดิษฐ์และงานช่าง สามารถบูรณาการความคิดรวบยอดในการจัด
การด้านทรัพยากร เช่น การประดิษฐ์สิ่งของใช้เองโดยไม่ต้องซื้อ การใช้เวลาว่างทำงาน
ประดิษฐ์ การรู้จักซ่อมแซมข้าวของเครื่องใช้และการนำสิ่งของเครื่องใช้ที่เก่าไม่ใช้แล้วมาทำ
ให้เกิดประโยชน์ กิจกรรมทั้งหมดนี้ช่วยทำให้เกิดความประหยัด

2) การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน โรงเรียนสามารถจัดโครงการพิเศษ
ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมบริโศศึกษา เช่น โครงการอาหารกลางวัน โครงการสหกรณ์คูบริโศ
โครงการวิทยุในโรงเรียน โครงการตลาดนัดโรงเรียน ชมรมคูบริโศ โครงการส่งเสริมสุขภาพ
และโครงการอบรมผู้นำเยาวชนเพื่อคูบริโศ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอน องค์ประกอบที่ควรคำนึงถึงในการจัด
การเรียนการสอน ได้แก่

1. บทบาทของครู
2. การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้
3. การใช้สื่อการสอน
4. วิธีสอน

ข้อเสนอแนะในการวัดผลการเรียนการสอน จุดมุ่งหมายในการวัดผลเพื่อศึกษา การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคในด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ในการวัดผลควรรว้ใช้ เครื่องมือหลาย ๆ แบบให้เหมาะกับสิ่งที่จะวัด ในการวัดผลเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมและการจัดการ เรียนการสอนของครู ควรทำเป็นประจำสม่ำเสมอ สำหรับการประเมินเพื่อตัดสินคุณภาพนั้น ควร ทำให้สอดคล้องกับการวัดผลการเรียนตามหลักสูตร คือ การวัดผลหลากหลายภาคเรียนและปลายปี

2. การพัฒนาแนวทางการนำหลักสูตรไปสู่การสอน

เป็นการนำเสนอแนวทางการบูรณาการประสบการณ์ต่าง ๆ ของหลักสูตรบริโภค ศึกษาเข้าไปในหลักสูตรประถมศึกษา ตั้งแต่ระดับชั้น ป.1-6 ผลการบูรณาการปรากฏในภาค ผนวกที่ ก. ในส่วนการบูรณาการหลักสูตร

3. การประเมินผลหลักสูตรบริโภคศึกษาระดับประถมศึกษา

3.1 ผลการประเมินผู้เรียน

3.1.1 ค่าเฉลี่ยจากผลการทดสอบความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษาของกลุ่ม ทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.1.2 ค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการบริโภคของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

3.1.3 คะแนนร้อยละเฉลี่ยรวมทุกกลุ่มประสบการณ์ภาคเรียนที่ 1 ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 ผลการใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา

3.2.1 จากการประเมินความคิดเห็นของครูที่มีต่อการใช้แผนการสอน บูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา ปรากฏว่า แผนการสอนที่ได้รับการประเมินว่าพอใจมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.5 ขึ้นไปมีจำนวน 12 แผน ในจำนวนทั้งหมดที่ได้ประเมิน 17 แผน ส่วนที่เหลืออีก 1 แผน ไม่ได้ประเมิน ซึ่งถือว่าแผนการสอนที่อยู่ในระดับน่าพอใจมีจำนวนร้อยละ 76.47

3.2.2 จากการประเมินความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียนปรากฏว่า ทุกบทเรียนได้รับการประเมินความคิดเห็นจากผู้เรียนว่าพอใจ มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2 ขึ้นไป จาก คะแนนเต็ม 3 ซึ่งกล่าวได้ว่าผู้เรียนมีความพอใจต่อบทเรียนบริโภคศึกษาที่จัดขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัย แบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่หนึ่ง กล่าวถึงการดำเนินงานตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร และตอนที่สอง กล่าวถึง การประเมินผลหลักสูตรบริโภคนศึกษา

1. การดำเนินงานตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรบริโภคนศึกษาในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้นำกระบวนการพัฒนาหลักสูตรซึ่งเสนอโดย สัจจ อุทรานันท์ (2527) เป็นแนวทางในการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

- ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร
- ขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรบริโภคนศึกษาระดับประถมศึกษา
- ขั้นที่ 3 การพัฒนาแนวทางการนำหลักสูตรไปสู่การสอน
- ขั้นที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตร
- ขั้นที่ 5 การประเมินผลหลักสูตร
- ขั้นที่ 6 การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

การที่ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวข้างต้นเนื่องจากพิจารณาเห็นว่า การศึกษาดังนี้เป็นกระบวนการพัฒนาหลักสูตรทั้งระบบ ซึ่งครอบคลุมกระบวนการทั้งในด้านการสร้าง การใช้และการประเมินผลหลักสูตร กล่าวคือ การดำเนินงานในขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 เป็นกระบวนการของการสร้างหลักสูตร ผลผลิตที่ได้จากการดำเนินงานคือ เอกสารหลักสูตรบริโภคนศึกษาระดับประถมศึกษา การดำเนินงานในขั้นที่ 3 และ 4 อยู่ในกระบวนการของการใช้หลักสูตร หรือการนำหลักสูตรไปสู่การสอนซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนำหลักสูตรบริโภคนศึกษาไปทดลองใช้เฉพาะในระดับช่วงชั้น ป.5-6 ซึ่งสามารถบูรณาการเข้าไปในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ในระดับชั้น ป.5 ในช่วงภาคต้นเป็นเวลา 1 ภาคการศึกษาเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยมีข้อจำกัดในด้านเวลาและงบประมาณ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทางการบูรณาการหลักสูตรบริโภคนศึกษาเข้าไปในหลักสูตรประถมศึกษาไว้ทุกระดับชั้นสำหรับผู้ที่สนใจสามารถนำไปดำเนินการต่อไปได้ การดำเนินงานในขั้นที่ 5 และ 6 เป็นกระบวนการประเมินผลหลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งเป็นการประเมินผลหลักสูตรที่นำไปใช้ในสถานการณ์จริง

ในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอนผู้วิจัยพบประเด็นที่นำไปสู่การอภิปรายดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตรบริโภคนศาสตร์

ไทเลอร์ (Tylor, 1950) กล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรว่าควรประกอบด้วยข้อมูล 3 ด้าน คือ ข้อมูลทางสังคม ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน และข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะเนื้อหาวิชา สำหรับการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยได้เพิ่มข้อมูลจากการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษาเข้ามามีส่วนหนึ่งด้วย โดยเห็นว่า การวิเคราะห์เนื้อหาในหลักสูตรจะช่วยให้ทราบว่า องค์ประกอบสำคัญของหลักสูตรประถมศึกษา อันได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา/ความคิดรวบยอด การจัดการเรียนการสอน การวัดประเมินผล มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบริโภคนศาสตร์อยู่แล้วในสภาพใด มากน้อยเพียงใด และยังขาดในเรื่องใด ซึ่งจะช่วยให้สามารถจัดและบูรณาการประสบการณ์เกี่ยวกับบริโภคนศาสตร์ได้สอดคล้องและเหมาะสมกับระดับชั้นเรียนในหลักสูตรประถมศึกษา

ข้อมูลทางสังคม ที่นำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรนั้น เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1974) กล่าวว่า ประกอบด้วยข้อมูล 4 กลุ่ม คือ 1) ระบบสังคม วัฒนธรรม และค่านิยม 2) ระบบการเมือง การปกครองและเศรษฐกิจ 3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและครอบครัว และ 4) สภาพปัญหาของสังคมและแนวทางการแก้ปัญหา การศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัญหาของสังคมและแนวทางการแก้ปัญหาโดยเฉพาะปัญหาผู้บริโภคที่เกิดขึ้นในสังคม อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม ในการกำหนดว่าอะไรคือปัญหาของผู้บริโภคในชุมชนเมือง ผู้วิจัยได้ยึดสิทธิของผู้บริโภค 4 ประการ ซึ่งตราไว้ในพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 เป็นเกณฑ์การพิจารณา สิทธิทั้ง 4 ประการนั้นประกอบด้วย 1) สิทธิที่จะได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ 2) สิทธิที่จะมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ 3) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือบริการ และ 4) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาและชดเชยความเสียหาย นอกจากนี้ยังได้นำสิทธิของผู้บริโภคที่กำหนดโดยสหพันธ์องค์การคุ้มครองผู้บริโภคสากล (IOCU, 1980) ข้อสุดท้ายซึ่งกล่าวถึง สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองสภาพความเป็นอยู่ที่เหมาะสมภายใต้สภาพแวดล้อมที่มาร่วมพิจารณาด้วย โดยเห็นว่ากิจกรรมและพฤติกรรมการบริโภคนั้นส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโดยตรง ดังนั้นผู้บริโภคจึงควรเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม และมีส่วนรับผิดชอบต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้นเนื้อหาของหลักสูตรบริโภคนศาสตร์ซึ่งกำหนดขึ้นในการศึกษาค้นคว้า จึงมีส่วนที่คาบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาอยู่ด้วย สำหรับวิธีการศึกษาข้อมูลทาง

สังคม ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ ที่กล่าวถึงสภาพและปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม ปัญหาการบริโภค โดยทำการรวบรวมข่าวของผู้บริโภคที่ปรากฏทางหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้เพราะพิจารณาเห็นว่า ข่าวที่ปรากฏนั้นสะท้อนให้เห็นปัญหาและสภาพที่เป็นปัจจุบันมากที่สุด นอกจากนี้ยังศึกษาสภาพการโฆษณาทางโทรทัศน์ เพื่อทราบสภาพของการโฆษณาสินค้าและบริการที่มีต่อผู้บริโภคในวัยเรียน จากข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยได้นำมาประมวลเป็นสภาพปัญหาของสังคมและผู้เรียน โดยแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ 3 ด้าน คือ 1) ด้านการเลือกซื้อ เลือกใช้สินค้าและบริการ 2) ด้านการจัดการกับทรัพยากร และ 3) ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค

สังค อุทรนันท์ (2527) กล่าวถึง วิธีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสังคมว่า อาจทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือใช้ทั้งสองกรณีประกอบกัน ทางตรงคือการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลโดยตรง เช่น ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ ทำการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง สังเกตกิจกรรมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในลักษณะการวิจัยเชิงมนุษยวิทยา การระดมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง ทางอ้อม หมายถึง การเก็บข้อมูลจากที่มีผู้บันทึกไว้แล้ว ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การรับฟังความคิดเห็นจากแหล่งต่าง ๆ และการวิเคราะห์ตัวชี้้นำ การจะเลือกวิธีการแบบใดขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงที่สำคัญ 2 ด้าน คือ เวลาและงบประมาณ ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกวิธีการทางตรงและทางอ้อมประกอบกัน โดยคำนึงถึงปัจจัยในด้านเวลาและงบประมาณในการดำเนินการ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรนั้นเป็นงานที่ควรระดมความคิดเห็นจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ข้อมูลทางสังคมที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรควรเป็นข้อมูลที่มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ดังนั้นการใช้วิธีวิจัยแบบเคลฟายเทคนิคในการศึกษาปัญหาของผู้บริโภคในสังคม น่าจะเป็นวิธีการศึกษาข้อมูลทางสังคมที่น่าสนใจอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนะไว้ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาสภาพทั่วไปและพฤติกรรม การบริโภคของผู้เรียนในระดับช่วงชั้น ป.1-2, ป.3-4 และ ป.5-6 ซึ่งอยู่ในชุมชนเมือง โดยใช้วิธีการสำรวจด้วยเครื่องมือซึ่งเป็นแบบสอบถาม วิธีเช่นนี้ช่วยให้ได้ข้อมูลที่ต้องการโดยประหยัดเวลาและงบประมาณ แม้ว่าในการศึกษาข้อมูลพฤติกรรม การบริโภคของผู้เรียนโดยวิธีการสังเกต จะช่วยให้ได้ข้อมูลพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจริง ๆ ของผู้เรียนโดยไม่มีความรู้หรือความคิดเห็นของผู้เรียนปนอยู่ด้วย เหมือนกับการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม แต่วิธีการสังเกตเป็นวิธีที่ต้องใช้เวลามากในการรอให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการสังเกต และโดยเหตุที่พฤติกรรม การบริโภคของผู้เรียนต้องการศึกษาค้นคว้าครอบคลุมสถานการณ์หลายด้าน การสร้างสถานการณ์เพื่อการสังเกต

พฤติกรรมจึงเป็นเรื่องยุ่งยากไม่สะดวก อีกทั้งเสียเวลาและลงทุนมากกว่าจะได้ข้อมูลตามที่ต้องการ อย่างไรก็ตามก็ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การสังเกตเพื่อเก็บพฤติกรรมการบริโภคของผู้เรียนเป็นสิ่งที่สามารถดำเนินการได้ และควรเป็นทางเลือกสำหรับการศึกษาพฤติกรรมการบริโภคอีกวิธีหนึ่งที่เหมาะสม หากมิได้มีข้อจำกัดด้านเวลาและงบประมาณ

ขั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรบริโภคศึกษา

ในการพัฒนาหลักสูตรบริโภคนศึกษาระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยร่างหลักสูตรโดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็น 4 ด้าน คือ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรบริโภคศึกษา 2) ข้อมูลเกี่ยวกับบริโภคนศึกษาในหลักสูตรประถมศึกษา 3) ข้อมูลทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับบริโภคนศึกษา 4) ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนทางด้านบริโภคนศึกษา ในการศึกษาข้อมูลทั้ง 4 ด้าน ได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบโดยเลือกวิธีการศึกษาที่เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลที่ต้องการศึกษาจึงเชื่อมั่นได้ว่าข้อมูลที่นำมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดหลักสูตรนั้นมีความเชื่อถือได้และเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการกำหนดหลักสูตร นอกจากนี้ภายหลังจากการร่างหลักสูตรบริโภคนศึกษาเสร็จแล้ว ผู้วิจัยยังได้นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 คนตรวจสอบโดยผู้วิจัยได้พิจารณาคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตรระดับประถมศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านเนื้อหาเกี่ยวกับบริโภคนศึกษาให้เป็นผู้ทำการประเมิน จากนั้นได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมมากขึ้น จากกระบวนการดังกล่าวผู้วิจัยเชื่อว่า หลักสูตรบริโภคนศึกษาที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพอยู่ในระดับน่าพอใจ

ขั้นที่ 3 การเสนอแนวทางการนำหลักสูตรไปสู่การสอน

การที่ผู้วิจัยเลือกรูปแบบการนำหลักสูตรบริโภคนศึกษาที่พัฒนาไปสู่การสอน โดยการบูรณาการเข้ากับกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ในหลักสูตรประถมศึกษาให้สอดคล้องกับเนื้อหาและกิจกรรมในกลุ่มประสบการณ์เหล่านั้น ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งใน 3 วิธี คือ การปรับกิจกรรม การแทนที่ และการเพิ่มเข้าไปในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ก็ด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ ประการแรก จากการศึกษาประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตรบริโภคนศึกษาระดับประถมศึกษาในประเทศต่าง ๆ นักพัฒนาหลักสูตรได้เสนอความเห็นที่ค่อนข้างจะสอดคล้องกันว่า การสอนบริโภคนศึกษาในระดับประถมศึกษาไม่ควรแยกเป็นวิชาเฉพาะ ควรสอดแทรกเนื้อหาและประสบการณ์เกี่ยวกับบริโภคนศึกษาเข้ากับการจัดการเรียนการสอนในวิชาอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติของเนื้อหาและข้อความรู้ในบริโภคนศึกษามีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary Nature) (Alberta Education and Consumer and Corporate Affairs, 1982) ประการที่สอง

การบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษาเข้าไปกับกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ในหลักสูตรประถมศึกษา เป็นวิธีที่จะช่วยให้ผู้สอนยอมรับหลักสูตรได้ง่ายขึ้น โดยไม่รู้สึว่าหลักสูตรบริโศศศึกษาเป็นสิ่งแปลกปลอมที่เพิ่มเข้าไปเป็นการะอีกอย่างหนึ่งของครูในการจัดการเรียนการสอน เพราะวิธีการที่ผู้วิจัย เสนอขึ้นไม่ได้เพิ่มเวลาในการสอนมากขึ้น เป็นแต่เพียงการปรับปรุงแผนการสอนเดิมให้เป็นแผน การสอนที่บูรณาการประสบการณ์ในหลักสูตรบริโศศศึกษา ทำให้หลักสูตรมีความน่าสนใจมากขึ้น เพราะช่วยลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาบางส่วนลง และช่วยเพิ่มพูนกิจกรรมการเรียนการสอนที่ หลากหลายมากขึ้น

แนวทางการบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษาเข้ากับหลักสูตรประถมศึกษา ที่ผู้วิจัยได้ เสนอในการศึกษานี้ เป็นการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและปัญหาที่ เกิดขึ้นในสังคม โดยยังคงโครงสร้างเดิมของหลักสูตรไว้ ปรับปรุงแต่ในส่วนรายละเอียดนั้นพบว่า เป็นวิธีที่เหมาะสมในการปรับปรุงหลักสูตร และใช้กันมากในการปรับปรุงหลักสูตรอื่น ๆ อาทิ หลักสูตรประถมศึกษา หลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษา เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตร

ในการทดลองครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พยายามออกแบบทดลองเพื่อควบคุมตัวแปรที่จะมีผลต่อ การทดลอง กล่าวคือ การจัดนักเรียนเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผู้วิจัยได้รับความร่วมมือด้วย ศีจากโรงเรียนวัดพระปฐมเจดีย์ ให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินการจัดนักเรียนที่จะเข้าเรียนในระดับชั้น ป.5 ปีการศึกษา 2532 เข้าชั้นเรียนโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น ซึ่งพิจารณาจากตัวแปร 2 ด้าน คือ ผลสัมฤทธิ์การเรียนในระดับชั้น ป.4 และอาชีพของผู้ปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนในกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันน้อยที่สุด ในด้านครูผู้สอนผู้วิจัยใช้อาจารย์ชุดเดียวกันเป็นผู้สอน ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ทั้งนี้เพื่อมิให้ปัจจัยเกี่ยวกับความแตกต่างในตัวผู้สอน ส่งผลกระทบ ถึงการทดลอง ในการจัดกระทำกับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ให้กลุ่มทดลองเรียนตามแผนการ- สอนบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษาควบคู่กับแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษา และกลุ่มควบคุม เรียนตามแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษาอย่างเดียว ครูผู้สอนได้รับการอบรมให้มีความรู้ ความ เข้าใจในการใช้แผนการสอนดังกล่าว

อย่างไรก็ตามการทดลองครั้งนี้ยังมีปัจจัยอีกหลายประการที่ผู้วิจัยไม่สามารถควบคุมได้ อันอาจส่งผลกระทบถึงการทดลอง เช่น การใช้ครูผู้สอนชุดเดียวกันทำการสอนทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่ม ควบคุม แม้ว่าวิธีการดังกล่าวจะช่วยแก้จุดอ่อนในด้านความแตกต่างของผู้สอนในกลุ่มทดลองและ

กลุ่มควบคุม แต่ก็อาจก่อให้เกิดตัวแปรแทรกซ้อนอื่น คือ การถ่ายโอนวิธีการสอนจากกลุ่มทดลองไปสู่กลุ่มควบคุม โดยที่ครูผู้สอนไม่ได้ตั้งใจหรือหาไปด้วยความไม่รู้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าในการดำเนินการทดลองนั้น ยังมีรูปแบบอื่น ๆ ที่น่าจะทดลองจัดกระทำ แล้วนำผลการทดลองมาเปรียบเทียบกับผลการทดลองที่ผู้วิจัยจัดขึ้น เช่น การจัดให้ครูผู้สอนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมเป็นคนละชุดกัน โดยคัดเลือกครูสองชุดที่มีคุณสมบัตินี้ใกล้เคียงกัน เช่น อายุ วุฒิ ประสบการณ์ในการสอน บุคลิกภาพส่วนตัวใกล้เคียงกัน หรือจัดให้กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมเป็นนักเรียนที่มาจากคนละโรงเรียน โดยเลือกโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อม ลักษณะและการดำเนินการภายในโรงเรียนใกล้เคียงกัน เพราะในการทดลองใช้หลักสูตรนั้น บางครั้งผู้วิจัยไม่สามารถที่จะลุ่มนักเรียนเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมตามความต้องการได้ จำเป็นต้องดำเนินการทดลองไปตามสภาพธรรมชาติ

จำนวนนักเรียนที่ได้รับการลุ่มเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมตามบัญชีรายชื่อมีจำนวนเท่ากันห้องละ 42 คน ปรากฏว่าเมื่อเปิดเรียนไปได้ระยะหนึ่งมีนักเรียนที่ลาออกและขาดเรียนทำให้จำนวนนักเรียนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมลดลง ซึ่งอาจส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มไม่เท่าเทียมกันได้

นอกจากนี้ในการทดลองครั้งนี้เป็นเพียงการนำหลักสูตรบริโภคนศาสตร์บางส่วนไปทดลองใช้ในช่วงเวลา 1 ภาคการศึกษาเท่านั้น ดังนั้นหากสามารถขยายขอบเขตการทดลองให้ครอบคลุมตลอดหลักสูตร คือตั้งแต่ระดับชั้น ป.1-6 แต่ละระดับจัดทดลองให้ครอบคลุมตลอดปีการศึกษาก็จะช่วยให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรและผลการใช้หลักสูตร เพื่อนำไปปรับปรุงหลักสูตรทุกระดับให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น

ชั้นที่ 5 การประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรในการวิจัยครั้งนี้เป็นการประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตรบริโภคนศาสตร์ในรูปแบบบูรณาการหลักสูตรบริโภคนศาสตร์เข้ากับหลักสูตรประถมศึกษาในสถานการณที่แท้จริง โดยประเมินจาก ผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรและการประเมินผลการใช้หลักสูตร

การประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร ได้แก่ การประเมินผลผู้เรียนที่ผ่านการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรบริโภคนศาสตร์ว่าบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในระดับใด การศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยประเมินผลด้านความรู้เกี่ยวกับบริโภคนศาสตร์ ด้วยแบบทดสอบความรู้บริโภคนศาสตร์ และประเมินพฤติกรรมการบริโภค ด้วยแบบสอบถามพฤติกรรมการบริโภค ทั้งนี้โดยเชื่อว่าผู้เรียนที่มีทักษะการบริโภค ก็คือผู้ที่แสดงพฤติกรรมการบริโภคนศาสตร์ด้านการเลือกซื้อเลือกใช้บริการ ด้านการจัด

การกับทรัพยากรและด้านการคุ้มครองผู้บริโภคในแนวทางอันพึงประสงค์นั้นเอง ในการศึกษาครั้งนี้มิได้วัดทัศนคติเกี่ยวกับการบริโภค โดยพิจารณาเห็นว่าการพัฒนาทัศนคตินี้ต้องใช้เวลานาน การทดลองใช้หลักสูตรแบบบูรณาการในช่วงเวลาเพียง 1 ภาคการศึกษา อาจจะไม่พอเพียงสำหรับการปลูกฝังทัศนคติ แต่ถ้าหากผู้เรียนได้ผ่านการเรียนการสอนหลักสูตรบริโภคศึกษาคคลหลักสูตรแล้ว เชื่อว่าหลักสูตรจะสามารถพัฒนาทัศนคติและค่านิยมของการเป็นผู้บริโภคที่ดีแก่ผู้เรียนอย่างแน่นอน นอกจากนี้ยังได้ประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษาของกลุ่มทดลองเปรียบเทียบกับกลุ่มควบคุมด้วย เพื่อที่จะยืนยันว่า รูปแบบการนำหลักสูตรบริโภคศึกษาไปใช้โดยบูรณาการเข้ากับหลักสูตรประถมศึกษา มิได้ทำให้ผลการเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษาต้อยลงแต่ประการใด

การประเมินการใช้หลักสูตร ผู้วิจัยได้สอบถามความคิดเห็นของครูที่มีต่อการใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา และสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อบทเรียน จากนั้นนำผลการประเมินและข้อคิดเห็นของผู้ใช้หลักสูตรและผู้เรียนเป็นแนวทางในการปรับปรุงแผนการสอนบูรณาการในขั้นตอนต่อไป นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้เข้าสังเกตการใช้แผนการสอนและนิเทศการใช้แผนการสอนบูรณาการในกลุ่มทดลองด้วยและนำผลการสังเกตมาเป็นข้อมูลประกอบในการปรับปรุงแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา จะเห็นว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการปรับปรุงแผนการสอนนั้นเป็นข้อมูลจากการนำหลักสูตรไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง และผู้ให้ข้อมูลก็คือผู้เกี่ยวข้องในการใช้หลักสูตรโดยตรง ซึ่งมาจาก 3 ฝ่าย คือ ครูผู้สอน นักเรียน และศึกษานิเทศก์ ซึ่งสอดคล้องและตรงตามทฤษฎีของการพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวว่า ครูผู้สอนและนักเรียนควรมีบทบาทร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย

ขั้นที่ 6 การปรับปรุงหลักสูตร

การปรับปรุงหลักสูตรในการศึกษานี้ คือการปรับปรุงแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา ซึ่งนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง โดยผู้วิจัยนำมาปรับปรุงโดยพิจารณาเป็นรายแผนตามข้อมูลที่คุณสอนและผู้เรียนได้ร่วมกันประเมินและให้ข้อคิดเห็น

2. การประเมินผลหลักสูตรบริโภคศึกษา

2.1 การประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร โดยดูจากผลการประเมินผู้เรียนในด้านความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษา พฤติกรรม

การบริโภคน และผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรประถมศึกษาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ดังนี้

2.1.1 การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษา หลังการทดลองใช้หลักสูตรระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่ากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษาสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ไม่ว่าจะเรียนจะเรียนตามแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษา หรือเรียนตามแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา ความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษา ทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกันแต่อย่างใด ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานของการทดลอง อย่างไรก็ตามก็ตีกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษาสูงกว่ากลุ่มควบคุม กล่าวคือหลังการทดลองกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษา เท่ากับ 30.324 และกลุ่มควบคุมมีค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษา เท่ากับ 28.667 การที่ทั้งสองกลุ่มมีความรู้เกี่ยวกับบริโภคศึกษา หลังการทดลองไม่แตกต่างกันอาจเนื่องมาจากแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษาซึ่งกลุ่มควบคุม เรียนนั้นก็มี เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรบริโภคนศึกษา ร่วมอยู่ด้วย เช่นเดียวกับแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา นอกจากนี้ผู้เรียนทั้งสองกลุ่ม ยังเรียนกับครูผู้สอนชุดเดียวกัน ซึ่งครูสอนอาจจะถ่ายโอนความรู้จากแผนการสอนที่เตรียมสำหรับกลุ่มทดลองมาสู่กลุ่มควบคุม ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถควบคุมได้ แม้ว่าผู้วิจัยจะได้แนะนำให้ครูผู้สอนเตรียมการสอนและใช้สื่อตามปกติที่เคยสอนมาสำหรับกลุ่มควบคุม แต่ก็ไม่สามารถยืนยันว่าครูผู้สอนจะมิได้ถ่ายโอนความรู้ที่สอนกับกลุ่มทดลองมาสู่กลุ่มควบคุม

2.1.2 ภายหลังจากการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการบริโภค หลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า นักเรียนที่ผ่านการเรียนตามแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา มีพฤติกรรมการบริโภคดีกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เรียน ทั้งนี้เป็นไปตามสมมติฐานของการทดลอง เนื่องจากแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษาได้เสนอแนะกิจกรรมหลายอย่างให้ผู้เรียนปฏิบัติ โดยบูรณาการเข้าไปในทุกกลุ่มประสบการณ์เท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้เรียนจึงมีโอกาสรู้ออกกิจกรรมที่พัฒนาพฤติกรรมการบริโภคมากกว่าผู้เรียนในกลุ่มควบคุมที่เรียนตามแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษา ซึ่งมีโอกาสพัฒนาพฤติกรรมการบริโภคเฉพาะเมื่อกลุ่มประสบการณ์ใดกลุ่มประสบการณ์หนึ่งมี เนื้อหาที่เป็นบริโภคศึกษา

2.1.3 ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรประถมศึกษา ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หลังการทดลองใช้หลักสูตร เมื่อพิจารณาารวมทุกกลุ่มประสบการณ์ พบว่าไม่แตกต่าง

กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเป็นรายกลุ่มประสบการณ์พบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน ยกเว้นกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ซึ่งกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่า การใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริเวณศึกษากับกลุ่มทดลอง จะไม่มีผลกระทบกระเทือนถึงผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรประถมศึกษา นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยส่งเสริมผลการเรียนของกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้ดีขึ้นด้วย ผลที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายได้ คือ

กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมได้รับการคัดเลือกมา โดยวิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นโดยพิจารณาตัวแปรในด้านผลสัมฤทธิ์การเรียนและอาชีพของผู้ปกครอง กล่าวคือ ในด้านผลสัมฤทธิ์ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมประกอบด้วยผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์การเรียนสูง ต่ำ และปานกลาง ในอัตราส่วน สูง:ปานกลาง:ต่ำ ประมาณ 2:3:2 สำหรับตัวแปรในด้านอาชีพของผู้ปกครองพบว่า ทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีสัดส่วนของผู้ปกครองที่มาจากอาชีพ รับจ้าง:ค้าขายและอิสระ:ข้าราชการ เท่ากับ 16:21:5 ทั้งสองกลุ่ม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีพื้นฐานที่เท่าเทียมกันทั้งในด้านผลสัมฤทธิ์การเรียนและพื้นฐานทางสังคม การที่พื้นฐานเท่ากันทำให้ผลสัมฤทธิ์การเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา ภายหลังการเรียนในภาคเรียนที่ 1 เท่ากัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญชม ศรีสะอาด (2524) ชื่อว่าความรู้พื้นฐานเดิมมีอิทธิพลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อผลการเรียน นั่นคือ ถ้าความรู้พื้นฐานเดิมต่างกัน ผลการเรียนก็จะต่างกันด้วย

งานวิจัยของโคลแมน (Coleman, 1966) พบว่า ตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในโรงเรียนที่แตกต่างกันก็คือ ระดับชั้นทางสังคม ผู้เรียนที่มาจากระดับชั้นทางสังคมชั้นสูงและชั้นกลางจะเรียนได้ดีกว่าผู้เรียนที่มาจากระดับชั้นทางสังคมต่ำ

จรรยา สุวรรณทัต และดวงเดือน ศาสตร์ภัทร์ (2516) ได้ทำการวิจัยผลสัมฤทธิ์ในวิชาวิทยาศาสตร์ของเด็กไทยในระดับชั้นต่าง ๆ พบว่า องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสภาพการเรียนรู้ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างด้านผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ผลสำเร็จของนักเรียนในกลุ่มเด็กทุกกลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์กับระดับชั้นทางสังคม เด็กที่มาจากสถานะทางสังคมที่ต่างกันจะส่งผลกระทบต่อความสามารถในการเรียนต่างกันด้วย เด็กที่มาจากสถานะทางสังคมสูงจะมีผลสัมฤทธิ์การเรียนสูงกว่าเด็กที่มาจากสถานะทางสังคมต่ำกว่า จากข้อค้นพบดังกล่าวบ่งชี้ว่าระดับชั้นทางสังคมที่ต่างกันมีผลต่อการเรียนของเด็ก

ดังนั้นจึงสามารถอนุมานได้ว่าสภาพพื้นฐานทางสังคมและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนที่ใกล้เคียงกันทำให้ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรประถมศึกษาไม่ต่างกัน

กลุ่มทดลองมีโอกาสดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมการบริโภคมากกว่ากลุ่มควบคุม ทั้งนี้เพราะได้รับการจัดการเรียนการสอนตามแผนสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา พฤติกรรมการบริโภคที่ได้รับการพัฒนามีส่วนในการส่งเสริมลักษณะนิสัย และพฤติกรรมในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยด้วย ดังนั้นจึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยสูงกว่ากลุ่มควบคุม จากผลการทดลองดังกล่าว ย่อมแสดงว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนตามแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา นอกจากจะมีผลการเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษาไม่ต่างจากนักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษาแล้ว ยังมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียกกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยดีกว่าด้วย การใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ทางโรงเรียนซึ่งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของหลักสูตรบริโภคศึกษาจะสามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการบริโภคของนักเรียนให้ดีขึ้นด้วย

2.2 การประเมินผลการนำไปใช้

2.2.1 การประเมินความคิดเห็นของครูที่มีต่อการใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโภคศึกษา

เมื่อพิจารณารายการประเมินเป็นรายข้อ พบรายการประเมินที่ยังไม่อยู่ในเกณฑ์น่าพอใจ คือ เรื่องเวลาที่กำหนดในแผนการสอน ความสะดวกในการใช้แผนการสอน และความเหมาะสมของเนื้อหาและกิจกรรมกับวัยของผู้เรียน สำหรับเรื่องเวลาที่กำหนดในแผนการสอน ถ้าแผนใดที่บูรณาการโดยวิธีปรับกิจกรรม ผู้วิจัยจะนำเวลาในแผนการสอนเดิมมาพิจารณาและเฉลี่ยให้กับแผนการสอนบูรณาการ โดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้พอเหมาะกับเวลาถ้าเป็นแผนการสอนบูรณาการที่ใช้การแทนที่ ก็จะใช้เวลาทั้งหมดของแผนการสอนเดิมที่ไปแทนที่ และถ้าเป็นแผนการสอนบูรณาการที่ใช้การเพิ่ม ก็จะพิจารณาตัดสินเองว่า จะใช้เวลาประมาณสักกี่คาบเรียนจึงจะบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ และนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริง แล้วนำมาปรับปรุงเวลาให้เหมาะสมในภายหลัง ฉะนั้นในเรื่องเวลาจึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องนำมาพิจารณาปรับปรุงภายหลังการนำไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริงแล้ว ซึ่งเป็นการปรับใน 2 ลักษณะ คือ การปรับเวลาให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน และการปรับกิจกรรมการเรียนการ

สอนให้เหมาะกับเวลา ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาเป็นรายแผน อย่างไรก็ตามก็มีข้อที่น่าสังเกตว่า กิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยนำเสนอ นั้น เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนในลักษณะนี้ ผู้สอนจะต้องมีความพร้อมในการจัดเตรียมสื่อการสอน การดำเนินการสอนตามขั้นตอนอย่างคล่องแคล่วฉับไวไม่เสียเวลากับช่วงใดช่วงหนึ่งนานเกินไป และมีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งทั้งหมดก็มีลักษณะเหมือนการแสดง ครูในฐานะผู้กำกับการแสดงและบางครั้งก็เป็นผู้แสดงเองจะต้องมีความชำนาญและคุ้นเคยกับแผนการสอนพอสมควร ซึ่งหมายถึงว่าผู้สอนจะต้องมีการฝึกซ้อมมาก่อนลงมือสอนจริง จึงจะดำเนินการได้ตรงตามเวลาที่กำหนดไว้อย่างน่าพอใจ ซึ่งในสภาพการณ์จริงนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วครูผู้สอนที่เป็นนักศึกษาในสถาบันศึกษาคณะครูที่จะทำเช่นนั้นสำหรับครูประจำการแล้วประสบการณ์ในการสอนแผนการสอนมาแล้วหลายปีก็จะช่วยให้ครูเกิดความชำนาญ และปัญหาดังกล่าวลดน้อยลง ผู้วิจัยจึงเห็นว่า กำหนดเวลาที่ไม่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นการปฏิบัติ มีหลายปัจจัยที่ต้องพิจารณาว่าเป็นผลจากรูปแบบกิจกรรมเองหรือเป็นผลมาจากปัจจัยของผู้สอนดังกล่าวแล้ว

ในเรื่องความสะดวกของการใช้แผนการสอน เนื่องจากครูผู้สอนจะต้องใช้แผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษาควบคู่ไปกับแผนการสอนหลักสูตรประถมศึกษา ซึ่งครูจะต้องมีแผนการสอน 2 ฉบับ แทนที่จะเป็นฉบับเดียวจึงอาจทำให้รู้สึกไม่สะดวกในการใช้ ในจุดนี้ยังไม่สามารถหาวิธีใดที่เหมาะสมในการปรับปรุงแก้ไขในขณะนี้ หากการใช้แผนการสอนไม่สะดวกในแง่ของรายละเอียดกิจกรรม การเสนอแนะสื่อการสอน และแหล่งความรู้สำหรับครูน้อย ผู้วิจัยได้พยายามปรับปรุงโดยพิจารณาเป็นรายแผนการสอน

ความเหมาะสมของเนื้อหาและกิจกรรมกับวัยของผู้เรียน ผู้วิจัยได้พิจารณาเป็นรายแผน โดยได้วางแนวทางในการปรับปรุงคือ ถ้าเป็นการสอนความคิดรวบยอดใหม่ ก็จะพยายามให้ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมให้มากขึ้นและเพิ่มกิจกรรมสำหรับฝึกหรือเสริมความเข้าใจ ถ้าเป็นความคิดรวบยอดที่สามารถสอนให้เข้าใจได้ง่ายก็พยายามปรับกิจกรรมให้ง่ายและเหมาะสมในการปฏิบัติมากขึ้น การพัฒนาสื่อการสอนที่หาได้มาปรับปรุงให้ง่ายและเหมาะสมกับระดับความรู้ความสามารถ ยกตัวอย่างในเรื่องการนำข่าวเกี่ยวกับกับสุบริโศศที่เกิดขึ้นมาให้เด็กเรียนอ่าน เราไม่สามารถเลือกเนื้อหาของข่าว และกำหนดวิธีการเขียนข่าวให้สั้นหรือง่ายให้เหมาะสมระดับชั้น วิธีการแก้ก็คือ การตัดข่าวมาให้เด็กเรียนอ่านเป็นบางตอน หรือการนำข่าวมาเขียนใหม่ให้ความยาวของข่าว และภาษาที่ใช้ มีความเหมาะสมกับระดับชั้นของนักเรียนมากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรบริโศศศึกษาในระดับประถมศึกษา ซึ่งเหมาะสำหรับนำไปใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนชนบทด้วย โดยนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชนบทมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร
2. ควรขยายผลการทดลองใช้หลักสูตรบริโศศศึกษาจนครบทุกระดับชั้น โดยอาศัยแนวทางการบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษาเข้าไปในหลักสูตรประถมศึกษาซึ่งได้ศึกษาไว้แล้วในชั้นที่ 3 มาสร้างเป็นแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษา ให้ครบทุกระดับชั้น แล้วนำไปทดลองสอนทั้งหมด ซึ่งในการทดลองใช้แผนการสอน อาจทำได้ 2 ลักษณะ กล่าวคือ ทดลองใช้แผนการสอนบูรณาการพร้อมกันทุกระดับชั้น หรือทดลองโดยติดตามผลกลุ่มทดลองไปที่ละระดับชั้นจนกว่าจะจบหลักสูตร ซึ่งเป็นการศึกษาแบบติดตามผลระยะยาว
3. ควรมีการนำแผนการสอนบูรณาการหลักสูตรบริโศศศึกษา ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปทดลองใช้ซ้ำ โดยให้ครูผู้สอนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมเป็นครูคนละชุด โดยคัดเลือกครูผู้สอนทั้งสองกลุ่มที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกันมากที่สุดในด้านต่าง ๆ คือ วุฒิ อายุ บุคลิกภาพ พื้นฐานการศึกษา เป็นต้น
4. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอนและรูปแบบการสอน เพื่อให้การนำหลักสูตรบริโศศศึกษาไปใช้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
5. ควรมีการพัฒนาหลักสูตรบริโศศศึกษาระดับประถมศึกษา ที่เน้นการพัฒนาสมรรถภาพที่จำเป็นสำหรับการเป็นผู้บริโภคที่ดี เช่น สมรรถภาพในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าและบริการ สมรรถภาพในการจัดการกับทรัพยากร สมรรถภาพในการคุ้มครองสิทธิผลประโยชน์ของผู้บริโภค เป็นต้น
6. ควรมีการพัฒนาหลักสูตรบริโศศศึกษาระดับประถมศึกษา ในลักษณะหลักสูตรระยะสั้น ซึ่งเป็นหลักสูตรฝึกอบรมนักเรียนในช่วงปิดภาคฤดูร้อน หรือในเวลาอื่น ๆ นอกตารางสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้บริโภคที่ดี

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การเผยแพร่หลักสูตรบริโศศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา

เพื่อให้หลักสูตรบริโศศึกษาที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนี้สามารถเผยแพร่ในโรงเรียนประถมศึกษาได้อย่างกว้างขวาง การดำเนินการเผยแพร่ควรทำใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ การเผยแพร่ในระดับของคู่มืออ่านใจในการตัดสินใจ และการเผยแพร่ในระดับของครูผู้สอนซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตรสำหรับการเผยแพร่ในระดับของคู่มืออ่านใจในการตัดสินใจนั้น หมายถึง การทำให้ผู้บริหารการประถมศึกษาในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับบนสุดจนถึงระดับล่าง อันได้แก่ ระดับกระทรวง จังหวัด อำเภอ และระดับโรงเรียนซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติการเห็นความสำคัญของบริโศศึกษา และยอมรับแนวทางในการจัดบริโศศึกษา โดยวิธีบูรณาการหลักสูตรบริโศศึกษาเข้าไปในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ซึ่งผู้วิจัยเสนอไว้ในการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้บริโศที่ดีตามที่สังคมมุ่งหวัง สถานการณ์ในปัจจุบันการเผยแพร่ในระดับนี้มีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูง ทั้งนี้เนื่องจาก รัฐบาลได้มีนโยบายและแผนระยะยาวด้านการคุ้มครองผู้บริโภคและได้ประสานงานให้หน่วยงานต่าง ๆ ของทางราชการดำเนินการเพื่อสนองนโยบายด้านการคุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งมีอยู่ 9 ประการ คือ

- 1) การส่งเสริมสิทธิผู้บริโภค
- 2) การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสภาพแวดล้อมของงานคุ้มครองผู้บริโภค
- 3) การส่งเสริมองค์กรเพื่อดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภค
- 4) การส่งเสริมการวิจัยและประเมินผลงานคุ้มครองผู้บริโภค
- 5) การส่งเสริมและประสานความร่วมมือด้านข้อมูลข่าวสาร
- 6) การส่งเสริมและประสานความร่วมมือด้านการปฏิบัติงานด้านคุ้มครองผู้บริโภค
- 7) การส่งเสริมและสนับสนุนบุคคลหรือองค์การที่มีผลงานด้านคุ้มครองผู้บริโภคดีเด่น
- 8) การส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรเอกชนเพื่อดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภค และ
- 9) การส่งเสริมการคุ้มครองผู้บริโภคเฉพาะประเภทสินค้าและบริการ

ในการนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้แจ้งให้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดดูแลและระวังเด็กนักเรียนด้านการอุปโภค บริโภคสินค้าปัจจัยสี่ เช่น อาหาร น้ำ และสินค้าด้านเกษตรกรรม เช่น บัญ ยาปราบศัตรูพืช และสอดแทรกความรู้ด้านการคุ้มครองผู้บริโภคให้นักเรียนทราบด้วย จะเห็นว่านโยบายดังกล่าวนี้เป็นเงื่อนไขที่ดีในอันที่จะสร้างความตื่นตัวในการเผยแพร่

แพร่บริโศศึกษาในโรงเรียน การเผยแพร่บริโศศึกษาในระดับนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการโดย รายงานผลการวิจัยให้ผู้บังคับบัญชาทราบตามลำดับชั้น พร้อมกับถือโอกาสนี้จัดทำแผนพัฒนาและส่งเสริมบริโศศึกษาในโรงเรียน เพื่อเผยแพร่การนำผลการวิจัยไปใช้ในโรงเรียนให้ได้ผล นอกจากนี้ยังสามารถดำเนินการได้โดยผลักดันให้มีการประสานและร่วมมือกันระหว่างองค์กรของรัฐ และเอกชนที่ดำเนินการในด้านการคุ้มครองผู้บริโภค เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการจัดบริโศศึกษาในโรงเรียนระดับประถมศึกษาโดยนำแนวทางจากผลการวิจัยนี้ไปใช้

การเผยแพร่หลักสูตรบริโศศึกษาในระดับของผู้ใช้หลักสูตร ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นศึกษานิเทศก์ มีหน้าที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การพัฒนาและส่งเสริมการใช้หลักสูตรในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวสามารถเอื้ออำนวยต่อการเผยแพร่และส่งเสริมให้มีการนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ในโรงเรียน โดยอาศัยแนวคิดในเรื่องการเผยแพร่นวัตกรรมมาปรับใช้กับการเผยแพร่บริโศศึกษา ขั้นตอนที่จะช่วยให้ครูผู้ใช้นี้หลักสูตรยอมรับหลักสูตรบริโศศึกษา และนำแนวทางการบูรณาการหลักสูตรบริโศศึกษาจากผลการวิจัยนี้ไปใช้ในโรงเรียน สามารถดำเนินการได้ ดังนี้ คือ

การสร้างความรู้ คือการให้ครูผู้ใช้นี้หลักสูตรได้รับทราบเกี่ยวกับหลักสูตรบริโศศึกษาและแนวทางการบูรณาการหลักสูตรบริโศศึกษาเข้าไปในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ในหลักสูตรประถมศึกษา ซึ่งทำได้โดยการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การจัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ผลการวิจัย การชี้แจงข้อมูลเป็นรายกลุ่มและรายบุคคล เป็นต้น

การสร้างความตระหนัก คือ การทำให้ครูเห็นปัญหาการบริโศที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่นักเรียนที่อยู่ในวัยระดับประถมศึกษา เพื่อให้ครูตระหนักถึงความสำคัญของการจัดบริโศศึกษาให้แก่นักเรียนในโรงเรียน ขั้นนี้ทำได้โดยการจัดประชุม อบรม สัมมนา แก่ผู้บริหารโรงเรียนและครู โดยสอดแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการประชุมผู้บริหารและครูทุก ครั้งและการจัดประชุมอบรมสัมมนาเกี่ยวกับบริโศศึกษาโดยเฉพาะ โดยเชิญหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนที่ดำเนินงาน เกี่ยวข้องกับปัญหาของผู้บริโภคมาร่วมประชุมด้วย เพราะสามารถสะท้อนปัญหาของผู้บริโภคได้ถูกต้องชัดเจน และให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม

การสร้างแกนนำในการเผยแพร่ คือการคัดเลือกโรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียนที่พิจารณาเห็นว่ามีความสนใจและมีความพร้อมที่จะยอมรับการจัดบริโศศึกษาในโรงเรียน ให้โรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียนดังกล่าวเป็นผู้นำหรือแกนนำการทดลองจัดหลักสูตรบริโศศึกษาในแนว

ทางที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ในระยะแรกของการสร้างโรงเรียนและกลุ่มโรงเรียนผู้นำการใช้หลักสูตรบริ-
 โภคศึกษานี้ ศึกษานิเทศก์ควรให้ความช่วยเหลือแก่โรงเรียนอย่างใกล้ชิด อาทิ การจัดอบรม
 สัมมนาแก่ครู เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการบูรณาการหลักสูตรบริโภครศึกษาเข้าไป
 ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 การนิเทศติดตามผลการดำเนินงานการใช้หลักสูตรอย่างใกล้ชิด
 การสาธิตการจัดการเรียนการสอน การสังเกตการสอน การเยี่ยมชั้นเรียนที่ใช้หลักสูตรบูรณาการ
 บริโภครศึกษา ส่งเสริมการผลิตและการใช้สื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่จะช่วยส่งเสริมการจัดการเรียน
 การสอนบริโภครศึกษา กิจกรรมพิเศษต่าง ๆ ดังกล่าวนี้ ควรให้ครูผู้สอนได้มีส่วนร่วมในการ
 ดำเนินงานและการตัดสินใจด้วย นอกจากนี้ศึกษานิเทศก์ควรสนับสนุนให้ครูผู้ที่ใช้หลักสูตรนำกิจ
 กรรมดังกล่าวจัดทำเป็นโครงการศึกษาและวิจัยระดับหน่วยงานและบุคคล เพื่อเป็นผลงานสำหรับ
 การเลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งของฝ่ายผู้บริหารและครูผู้สอนด้วย ซึ่งย่อมจะเป็นแรงจูงใจให้
 บริหารและครูเต็มใจที่จะนำหลักสูตรบริโภครศึกษาไปใช้ในโรงเรียนของตนมากยิ่งขึ้น

การขยายผลการนำหลักสูตรบริโภครศึกษาไปใช้ให้แพร่หลาย ทำได้โดยการ
 ประชาสัมพันธ์ให้โรงเรียนอื่น ๆ ในสังกัดได้ทราบผลการดำเนินการจัดหลักสูตรบริโภครศึกษาใน
 โรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียนที่เป็นแกนนำการใช้หลักสูตรบริโภครศึกษาและการจัดให้โรงเรียนอื่น ๆ
 ที่สนใจได้ไปศึกษาดูงานในโรงเรียนหรือกลุ่มโรงเรียนที่เป็นแกนนำ

ผู้วิจัยยังมีความเห็นว่าการเผยแพร่หลักสูตรบริโภครศึกษาให้กว้างขวางนั้น ควร
 จะต้องมีหน่วยงานที่รองรับในด้านการวิจัยและส่งเสริมการนำหลักสูตรไปใช้ให้ได้ผล สำหรับการ
 เผยแพร่หลักสูตรบริโภครศึกษาในระดับท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าฝ่ายงานนิเทศการศึกษาในสำนักงาน
 การประถมศึกษาจังหวัดและงานนิเทศการศึกษาในสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอมีความเหมาะสม
 สมที่จะเผยแพร่และสนับสนุนการจัดหลักสูตรบริโภครศึกษาสำหรับโรงเรียนประถมศึกษาในสำนักงาน/คณะ
 กรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำหรับการเผยแพร่หลักสูตรบริโภครศึกษาในระดับชาตินั้น
 ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ น่าจะเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการ
 เช่นเดียวกับที่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตรอื่น ๆ มาแล้ว กิจกรรมที่หน่วยงานซึ่งเป็นผู้ทำ
 หน้าที่เผยแพร่หลักสูตรบริโภครศึกษาควรดำเนินการ ได้แก่ การวิจัยและพัฒนาหลักสูตรบริโภครศึกษา
 ในแง่มุมอื่น ๆ ที่ผู้วิจัยได้เสนอแนะในเรื่องการวิจัย เช่น การพัฒนาแผนการสอนบูรณาการหลัก
 สูตรบริโภครศึกษาในชั้นอื่น ๆ ให้ครบทุกชั้น การพัฒนาและผลิตสื่อวัสดุที่ใช้ในการสอนบริโภครศึกษา
 เป็นต้น

2. การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เอื้อต่อการส่งเสริมบริโภคนิสัยที่ดีแก่เด็กนักเรียน คือการจัดกิจกรรมและโครงการพิเศษต่าง ๆ ในโรงเรียนที่สนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตรที่นักเรียนได้เรียนภายในชั้นเรียน กิจกรรมและโครงการที่ควรสนับสนุน ได้แก่

1) โครงการอาหารกลางวัน โรงเรียนควรควบคุมอาหารที่นำมาจำหน่าย แก่เด็กนักเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ในด้านคุณค่าของอาหาร ความสะอาดและความปลอดภัยของอาหาร ตลอดจนควบคุมในด้านราคาจำหน่ายด้วยซึ่งรวมถึงการไม่นำอาหาร ขนมหุ่ย เครื่องดื่มซึ่งมีคุณค่าน้อยเมื่อเทียบกับราคาขายภายในโรงเรียน ตัวอย่างอาหารที่ไม่ควรจำหน่ายในโรงเรียน ได้แก่ หมากฝรั่ง ช็อกโกแลต ทอฟฟี่ น้ำอัดลม เป็นต้น

2) โครงการสหกรณ์ผู้บริโภค โรงเรียนทุกโรงเรียนควรมีสหกรณ์ร้านค้าในโรงเรียน และส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนเป็นสมาชิกของสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้น โรงเรียนสามารถส่งเสริมการเป็นผู้บริโภคที่ดีให้นักเรียนได้โดยเข้ากิจกรรมสหกรณ์ร้านค้า เช่น การฝึกการตัดสินใจซื้อสินค้า การฝึกการหาข้อมูลจากฉลากสินค้า เป็นต้น

3) โครงการวิทยุโรงเรียน โรงเรียนควรส่งเสริมให้มีการนำข่าวของผู้บริโภค และเคล็ดความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้บริโภคมาออกรายการกระจายเสียงในโรงเรียนเพื่อ ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภค และสร้างความสนใจต่อปัญหาของผู้บริโภคแก่เด็กนักเรียน

4) การจัดชมรมผู้บริโภค กิจกรรมนี้จะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกการทำงานร่วมกัน เสริมสร้างประสบการณ์ในการรวมตัวของผู้บริโภคในรูปแบบของกลุ่มหรือองค์กรผู้บริโภคเพื่อรักษาสีทธิและผลประโยชน์ของผู้บริโภคในด้านต่าง ๆ

5) การรณรงค์ปัญหาการบริโภคในโรงเรียน โรงเรียนควรส่งเสริมการรณรงค์แก้ไขปัญหของผู้บริโภคที่พบในโรงเรียน โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ปัญหาที่ควรนำมาเป็นประเด็นในการรณรงค์ ได้แก่ การประหยัดเงิน การประหยัดน้ำดื่ม น้ำใช้ การประหยัดพลังงานไฟฟ้า การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ราคาประหยัด การรับประทานอาหารไม่ใส่สี การรณรงค์ไม่ดื่มน้ำอัดลม การรณรงค์ให้รักษาระเบียบ และกฎในการใช้บริการภายในโรงเรียน เป็นต้น

3. จากผลการวิเคราะห์หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ในการศึกษาครั้งนั้นพบว่า มีเนื้อหาที่จัดได้ว่าเป็นบริโภคศึกษาอยู่ส่วนหนึ่งและเนื้อหาของบริโภคศึกษาบางส่วนที่ไม่มีอยู่ในหลักสูตร ดังนั้นอาจจะนำเอาเนื้อหาทั้งสองส่วนนี้มาผนวกเข้าด้วยกันแล้วจัดให้เป็นหน่วยการเรียนรู้

เฉพาะขึ้นมา เรียกว่า หน่วยบริโศศศึกษา เพิ่มเข้าไปในหลักสูตรประถมศึกษา กลุ่มสร้างเสริม
ประสบการณ์ชีวิต การปรับปรุงหลักสูตรในลักษณะนี้ มีจุดอ่อน คือ ทำให้ต้องมีการปรับปรุงเอก
สารหลักสูตรซึ่งใช้ทั่วประเทศเป็นการยุ่งยาก จึงจำเป็นต้องทำอย่างรอบคอบและเลือกช่วง
จังหวะที่เหมาะสม เช่นในช่วงที่จะมีการปรับปรุงหลักสูตรของชาติ อย่างไรก็ตามการดำเนินการในลักษณะนี้
ก็มีข้อดีตรงที่ประสบการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับบริโศศศึกษาจะได้รับความสนใจ และนำไปเผยแพร่ใน
โรงเรียนอย่างทั่วถึงในเวลาอันรวดเร็วดีกว่าที่จะกำหนดขึ้นเป็นเพียงทางเลือก ซึ่งโรงเรียนจะ
สอนหรือไม่สอนก็ได้ ซึ่งสภาพเช่นนี้จะต้องอาศัยเวลาและวิธีการมากมายในการเผยแพร่ให้
โรงเรียนเห็นความสำคัญ ความจำเป็นของหลักสูตรบริโศศศึกษาจนเกิดความตระหนักและยอมรับ
หลักสูตรไปใช้เอง